

buitenlandse politiek. Nederland, de Oslo-groep, Engeland, Italië, Vichy-Frankrijk en Duitsland komen aan bod. De bijdrage met betrekking tot de relatie België-Luxemburg beslaat de hele oorlogsperiode, maar telt helaas slechts twee pagina's. De economische crisis en de gevolgen voor België vormen het tweede deel en hier komt (natuurlijk) zowel het Interbellum als de bezetting aan bod. Er wordt helaas te weinig of geen aandacht gegeven aan de ervaringen van de eerste wereldoorlog. Voor veel leidende figuren, zowel bij de industriëlen als bij de arbeidersbeweging waren de belevenissen in het (gedeeltelijk) bezette België vaak bepalend voor hun houding tegenover de bezetter. Het gedrag van Galopin, gouverneur van de machtige Société Générale, en de zijnen kan niet zonder die eerste wereldoorlog worden bekeken. Van den Wijngaert legt in zijn bijdrage wat ten overvloede uit dat de zakelijke belangen van de Belgische industriëlen samenvielen met die van de Belgische economie. Ze waren na de oorlog hard nodig voor de wederopbouw en daarom werd hun steun aan de Duitse oorlogseconomie hun niet euvel geduid. Dat kun je van Nederland net zo goed zeggen. Het corporatisme komt helaas maar even om de hoek kijken (in de bijdrage van Dirk Luyten).

Een derde thema, 'Mensen en ideologieën', maakt een merkwaardige indruk in het geheel. Negen Belgen worden geportretteerd, van het één (!) pagina tellende stukje over 'Pater Callewaert' tot langere beschouwingen over Hendrik Elias, Henri de Man, Jacques Leclercq en Fernand Dehousse. Soms staat de geportretteerde op zichzelf en soms wordt een stroming geanalyseerd. Dat laatste is het geval bij de bijdrage over Cardijn en de katholieke wereld. Hierin probeert de schrijver aan te tonen dat de Kristelijke arbeidsjeugd en het Algemeen christelijk vakverbond voor de oorlog niet alleen het communisme bestreed, maar ook het nationaal-socialisme. Het is jammer dat hun houding tijdens de bezetting niet ter sprake komt.

'Verzet en mensen in het verzet' besloot het colloquium. Vertegenwoordigers van het verzet hebben al jaren zitting in het Wetenschappelijk comité van het navorsingscentrum en dat geeft vanzelfsprekend wel eens problemen. De helft van de verzetsbijdragen zijn regionaal en overstijgen, hoewel de auteurs soms anders stellen, dat niveau helaas ook niet. In deze sessie was gelukkig ook een bijdrage die aansloot op een bijdrage in een andere sessie. De eerder geschetste Unie van hand- en geestesarbeiders—met 250.000 leden de 'grootste collaboratie-organisatie'—komt in de verzetsessie weer terug, hoewel het verzet van de socialisten tegen de UHGA slechts passief bleek.

In de discussie na afloop kwamen enige historici aan het woord, die de onmogelijke taak hadden alles nog eens mooi met elkaar te verbinden. Zo werd het vermeende grote verschil tussen *Militär-* en *Zivilverwaltung* door In 't Veld van de nodige vraagtekens voorzien en was het opmerkelijk dat pas bij de conclusies van Balace uit Luik de eerste wereldoorlog even om de hoek kwam kijken.

D. Barnouw

M. Conway, *Degrelle. Les années de collaboration. 1940-1944: le rexisme de guerre* (Dissertatie Yale 1993; Ottignies: Quorum, 1994, 398 blz., ISBN 2 93001429 6) (Oorspronkelijke titel: *Collaboration in Belgium. Léon Degrelle and the rexist movement* (New Haven-Londen: Yale University Press, 1993, 364 blz., £30,-, ISBN 0 300 05500 5).

Martin Conway, een jonge Britse historicus (°1960), herleidt Degrelle en het rexisme tot zijn ware proporties. Het proefschrift waarmee hij in 1989 in Oxford promoveerde, is uitgegroeid tot een boeiend relaas van een navrante geschiedenis.

In het raam van de 'Association catholique de la jeunesse Belge' gebruikte de jonge Degrelle de periodieken van de Christus Rex-uitgeverij om de disparate katholieke partij steeds scherper op de korrel te nemen. Rex ageerde aanvankelijk als een dissidente groep binnen die formatie. Maar bij de verkiezingen van 1936 besloot Degrelle afzonderlijk op te komen. Rex werd de drager van het protest zowel van oudstrijders, rechtse patriotten als van middenstanders. Degrelle exploiteerde een aantal financiële schandalen waarin prominente politici waren verwickeld. Daaraan was het succes van Rex toe te schrijven, niet aan het in vage termen gestelde programma dat een amalgaam vormde van katholiek moralisme en poujadistische demagogie. De verkiezingen van 1936 waren een afstraffing van de politieke elite; Rex behaalde 12% van de stemmen wat goed was voor 21 kamerzetels.

Degrelle spiegelde zich aan Mussolini en kreeg substantiële financiële steun van fascistisch Italië. Als exponent van de katholieke actie voelden de rexisten zich weinig verwant met het nazisme dat ze als een mengeling van Pruisisch militarisme en heidens racisme beschouwden. Maar bij Degrelle woog ijdelheid zwaarder dan principes. Hij was geflatteerd door de belangstelling die de nazis na zijn verkiezingssucces in hem stelden. In de zomer van 1936 bracht hij een privé-bezoek aan Duitsland en had hij een ontmoeting met Hitler. Nadien kreeg hij ook van de nazileiders enige materiële steun. De chef van Rex raakte overmoedig door zijn succes en lokte in 1937 een tussentijdse verkiezing uit waarin hij het opnam tegen premier Van Zeeland. Kardinaal van Roey riep de gelovigen op voor de katholiek Van Zeeland te stemmen. Degrelle leed een zware nederlaag; hij behaalde maar 19% van de stemmen. Toen de banden met het katholicisme waren doorgesneden, dreef Rex af naar extreem rechts. De partij verloor ontzettend veel aanhang, imiteerde autoritaire regimes en voerde een rabiate oppositie tegen het democratische bestel. Dat extremisme werd zwaar afgestraft; in 1939 behaalde Rex nog maar 4 % van de stemmen. De beweging was gemarginaliseerd en leek gedoemd om te verdwijnen. Degrelle zou echter van oorlog en bezetting gebruik maken om een nieuw elan te geven aan de beweging.

Conway legt er volkomen terecht de nadruk op dat Degrelle niet uit puur opportunisme in de collaboratie terecht kwam. Als opposenten van de gevestigde orde maakten de rexisten vóór de oorlog al geen integraal deel meer uit van de nationale gemeenschap. Die marginalisering bereidde hen psychologisch voor op hun isolement tijdens de bezetting. In de tweede plaats had Rex de zijde gekozen van de autoritaire bewegingen die in Europa de 'decadente' democratische elites bekampten. Toen Duitsland België binnenviel gaven de meeste rexisten voorrang aan hun vaderlandsliefde. De Belgische nederlaag beschouwden ze echter als een bewijs van de gegrondheid van hun kritiek op het vooroorlogse regime. Na de Duitse overwinning zagen zij de oorlog als de voortzetting van de strijd tegen de democratie. Vandaar was het nog maar een kleine stap om tot de conclusie te komen dat ze dienden te collaboreren om met de steun van Duitsland de nieuwe orde in België uit te bouwen. Een laatste factor voor de collaboratie van Rex was dat Degrelle ervan uitging dat alleen de leider die alle kansen aangreep, succes kon hebben. De rol die hij zichzelf toekende als architect van het historische samengaan van België en Nazi-Duitsland, kwam zowel tegemoet aan zijn persoonlijke verwaandheid als aan zijn ideologische ambities.

Het is een van de grote verdiensten van Conway dat hij, steunend op een degelijke bronnenkennis en een uitgebreide lectuur, de verschillende fasen van de rexistische collaboratie zeer precies beschrijft en verklaart. Dat proces begint met een opportunistische samenwerking en eindigt met een ongelimiteerde collaboratie met het naziregime. De auteur toont zich een meester in de analyse van die evolutie en rondt elk onderdeel af met een knappe synthese. Martin Conway plaatst de geschiedenis van Rex tegen de achtergrond van de bezetting in België

waarmee hij zich bijzonder vertrouwd toont. Op die manier maakt hij zijn boeiend relaas over de Waalse collaboratie ook voor een internationaal publiek toegankelijk. Conway toont zich een meester in de analyse van de Rexbeweging en maakt zijn verhaal bijzonder levendig door van de leidinggevende rexisten een portret op te hangen. Geregeld vergelijkt hij de Waalse collaboratie, die het werk was van een heel kleine minderheid, met de collaboratie in Vlaanderen en in Europa.

Dit standaardwerk over het rexisme is mede tot stand gebracht door de logistieke steun van het Navorsings- en studiecentrum voor de geschiedenis van de tweede wereldoorlog te Brussel. Het Franstalige Belgische ministerie van onderwijs subsidieerde het studieverblijf van Conway in België en financierde mede de uitgave van zijn doctoraat. Het boek verdient dan ook ten volle dat het via deze vertaling mede zijn weg zou vinden naar Franstalig België.

M. van den Wijngaert

G. Durnez, *De Standaard. Het levensverhaal van een Vlaamse krant van 1948 tot de VUM* (Tielt: Lannoo, 1993, 575 blz., f97,50, ISBN 90 209 2300 5).

Met de publikatie van zijn boek over *De Standaard* in de jaren 1918 tot 1948 bewees Durnez niet alleen een goed journalist, maar ook een goed historicus te zijn. In het bij het 75-jarig bestaan van het dagblad verschenen tweede deel, dat eindigt bij de overgang van de Standaard-groep naar de Vlaamse uitgeversmaatschappij op 29 juni 1976, maakt hij dit opnieuw waar. Het blad van de Vlaamse politicus Gustaaf Sap was tijdens de tweede wereldoorlog niet vrij gebleven van de collaboratie. Eerst in 1947 kreeg de familie Sap weer greep op het blad en kwam *De Standaard* weer uit. Hoewel de krant Vlaams, katholiek en Belgisch gezind, dat wil zeggen, voor de unitaire staat was, toonde de krant vanouds ook sympathie voor de Vlaams-nationalisten. Het blad hield door zijn verleden en door deze na-oorlogse houding nog lang de naam een 'zwarte gazet' te zijn.

Interessant is in dat opzicht ook de geschetste relatie met het episcopaat, dat vanwege het Vlaams-nationale verleden, wantrouwend tegenover de krant stond en meer dan eens zijn ongenoegen uitte. Dit ging zover dat zelfs een succesvolle en zeer katholiek getoonzette jeugdrubiek moest verdwijnen. Eerst in de jaren zestig durfden directie en redactie een onafhankelijker koers uit te zetten. Een niet onbelangrijke wegbereidster was de journaliste Maria Rosseels met haar bijdragen over maatschappelijk en religieus leven en feminisme. Ook in de verslaggeving over het Vaticaanse concilie en de encycliek *Humanae vitae* liet *De Standaard* een onafhankelijk en vooruitstrevend geluid horen.

Duidelijk bewees de krant, tegelijk met haar Vlaamsgezindheid, deze onafhankelijkheid tegenover het episcopaat in de strijd rond de splitsing van de katholieke universiteit te Leuven op het einde van de jaren zestig. Niet alleen wist *De Standaard* eigen contacten binnen het Leuvense professorenkorps te leggen, de redactie kreeg eveneens van directeur De Smaele te horen: 'Gij krijgt de opdracht de Walen uit Leuven weg te schrijven'. 'Investigating journalism' kreeg ruime aandacht in de krant. Al in de jaren vijftig verschenen er uitvoerige reportages over de Vlaamse trekarbeid naar Noord-Frankrijk en naar de Waalse mijnen. Later publiceerde men uitgebreid over de erbarme! ijke taal toestanden, met name in het onderwijs, onder de in Duitsland gelegde Belgische militairen.

In politiek opzicht voer men ook een eigen koers. De progressieve Luc Vandeweghe (ps. E. Troch) behandelde al in de jaren vijftig de buitenlandse politiek niet vanuit de simpele oost-west tegenstelling. Manu Ruys bouwde als overtuigd Vlaamsgezinde een reputatie op als commen-